

БИТЬТ НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЧОВЕК В РИМСКИЯ ПАТЕРИК (ЛЕКСИКАЛНИ ЕТЮДИ)

ЕЛКА МИРЧЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
elka_mircheva@abv.bg

Ежедневният бит на средновековния човек е една още недостатъчно изследвана тема. Какви са били предметите, които са го заобикаляли? Какви са били професиите на обикновения човек? И най-вече, разбира се, как са се наричали те, е интересен въпрос, който още чака своето изясняване. Сравнително малко на брой са текстовете, които могат да предоставят материал за подобни проучвания. Един от благодатните изворови материали са патеричните разкази, пълни с многобройни обикновени житейски проблеми. Предлаганата статия разглежда 4 лексеми от *Диалозите* на папа Григорий Велики, известни в славянската книжнина като *Римски патерик*. Кратките лексикални етюди разкриват интересни, а в определена степен и неочаквани сведения за живота на българите през Средновековието, както и за процесите в развоя на старобългарския книжовен език в съзвучия с Преслав книжовен център, в който е възникнал първият превод на *Диалозите*.

Ключови думи: Римски патерик, старобългарска лексика, превод

THE LIFE OF MEDIEVAL MAN ACCORDING TO THE ROMAN PATERIKON (LEXICAL SKETCHES)

ELKA MIRCHEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
elka_mircheva@abv.bg

The everyday life of medieval man is a poorly studied topic. What were the objects that surrounded him? What were the occupations of common men? And most of all, of course, what were these occupations called – this is an interesting question that is yet to be clarified. There are relatively few texts that can provide material for such studies. Among the most valuable sources are the Paterikon stories which abound in descriptions

of the problems of ordinary life. This paper studies four lexemes found in the *Dialogues of Saint Gregory the Great, Pope of Rome*, known in Slavic literature as the *Roman Paterikon*. The concise lexical sketches reveal interesting and, to a certain extent, unexpected information about the life of the Bulgarians during the Middle Ages, as well as about the processes occurring in the Old Bulgarian literary language established by the Preslav Literary School where the first translation of the *Dialogues* appeared.

Keywords: Roman Paterikon, Old Bulgarian lexis, translation

Споменаването на един от периодите на човешката история, Средновековието, като че ли трайно е свързано по-скоро с отрицателни конотации. 10-вековният период (от падането на Римската империя до Ренесанса) трайно е обвързан с представа за мрачни, тъмни времена. Сравнявайки Античността със съвременето си, един от основоположниците на Ренесанса, Франческо Петрарка, използва контраста между светлината и мрака. „Тъмното Средновековие“ продължава да бъде устойчиво клише и днес.

Ежедневният бит на средновековния човек и свързаната с това лексика представляват все още неусвоена ниша, както и „тъмно място“ в езиковедските изследвания. Какво е окръжавало средновековния българин, какви професии са съществували и как са се наричали те през първите векове от разволя на средновековната ни държава, продължава да бъде интригуващ въпрос.

В настоящата публикация ще се спра на 4 лексеми от *Диалозите* на папа Григорий Двоеслов, известни в славянската книжнина като *Римски патерик*.

Текстът

Диалозите на папа Григорий Велики (*Dialogorum libri quattuor, de vita et miraculis partum Italicorum, et de aeternitate animarum*) са разкази за живота и чудесата на монасите от Северна Италия в четири книги, съставени под формата на беседи между светеца и дякон Петър. *Римският патерик* е написан на латински език през 593–594 г. Между 741 и 752 г. последният грък на престола на св. Петър, папа Захарий, го превежда на гръцки език под заглавие *Διάλογοι ιστορικοὶ περὶ πολιτείας διαφόρων πατέρων ἐν τῇ Ἰταλῖα διαλαμψάντων*. Славянският превод на съчинението на папа Григорий е свързан с България¹, където това е направено на 3 пъти. Първият превод е дело на Преславския книжовен център (Дидди/Diddi 2001). Този първи превод е известен в 2 версии, определени от Кр. Диди като А 1 и А 2. Вторият превод е търновски от XIV в.² През XIV в. е направен частичен превод на 30 глави от *Римския патерик*, които са включени в среднобългарския превод на *Пандектите на Никон Черногорец*. Съществуват и 2 частични руски превода, включени в *Измарагд* (Дидди/Diddi 2001: II–III).

В настоящото изследване е използван материал от двете версии на старобългарския превод и от среднобългарския превод от XIV в.

Въпреки че според мен съвсем правилно нарича по-архаичната версия на старобългарския превод на *Диалозите* А 1, а ревизираната – А 2, което предполага използването на времеви критерии, Кр. Диди смята за първична пълната версия А 2, от която по-късно е направен съкратен вариант (съкратена е половината от обема на съчинението на Григорий Велики, като не само липсват глави, но и в рамките на включените в А 2 текстове има съкращения) – резултатът е версия А 1. При това съкращаването е било съпроводено, според мнението на Диди, с езикова архаизация на превода (Дидди/Didi 2001: III). Между А 1 и А 2 има лексикални разнотечия.

Във връзка с отношенията между версия А 1 и А 2 аз споделям по-различно становище. Според мен първоначално е бил направен превод на част от съчинението на Григорий Велики. Това е версия А 1. В по-късен етап от развоя на книжовния език, както посочва Кр. Диди, възниква цар-Симеоновата редакция на текста и това е версия А 2, която е пълна и определено по-нова в лексикално отношение (Дидди/Didi 2001: XIII). Така по мое мнение първоначалният вариант А 1 е по-архаичен и частичен. В по-късен период е преведена и останалата половина от текста. При тази добавка текстът е претърпял лексикална редакция в духа на преславските преводи. Резултатът е версия А 2.

Както вече беше споменато, *Диалозите* са преведени за втори път през XIV в.

Тези уточнения имат отношение към разнотечията, които ще бъдат приведени в следващото изложение.

В изследването се вземат под внимание латинският текст на *Римския патерик* и гръцкият му превод, които се привеждат, както следва: за глави I, II и III – от *Patrologia latina* (PL), t. 77³, където са поместени съчиненията на папа Григорий Двоеслов, а за глава II – от PL, t. 66⁴, посветена съответно на св. Бенедикт Нурсийски, където под форма на Житие е поместена тази част на *Римския патерик*.

Лексикалното богатство, което предлага *Римският патерик*, е било обект на внимание в сравнително немногочислени изследвания (Reinhart 2009; Тихова/Tichova 1987a; Тихова/Tihova 1987b; Тихова/Tichova 1996; Diddi 2000; Diddi 2001; Борисов/Borisov 2013; Борисов/Borisov 2014; Борисов/Borisov 2016). Съпоставително изследване на словния състав на *Диалозите* с този на вероятно западнославянския по произход превод на *Беседите върху Евангелието* на св. Григорий Велики е тема на дисертационния труд на П. Борисов (Борисов/Borisov 2014). Това изследване, както и изданието на старобългарския превод на *Римския патерик* на Кр. Диди (Diddi 2001) представляват добра основа за още много проучвания.

Любопитните и поучителни истории за живота на монасите в Северна Италия, които папа Григорий разказва на дякона Петър, изобилстват от битови подробности, а двукратният превод на *Римския патерик* в бъл-

гарската книжнина дава възможност да надникнем и в бита на средновековните българи.

1. Българският превод на една добре позната титла в ранносредновековна България (комит, кóмѣс)

Бръгачии

Единствената сигурна титла, заимствана пряко от византийската администрация, функционираща в българската институционална практика през X–XI в., е кóмѣс – комитъ. Думата е латинска и е наследство от институционалното развитие на Римската империя. На латински език *comes* означава буквално ‘спътник, последовател’. Тази лексема търпи много изменения в езиците на народите, възприели титлата в своята държавна и обществена организация. Носят я служители от централната администрация, офицери, провинциални управители и потомствени аристократи. Възприета е в двора на император Карл Велики, откъдето преминава във феодална Западна Европа като *конт*.

Във Византия титлата е част от институционалната система на империята от VIII до началото на XII в. *Комисите* са били длъжностни лица, прикрепени към стратега, който е военен управител на тема (Bury 1911: 41). Върху печатите често се обозначава провинцията, в която те са служили. *Комисът* изглежда е участвал най-вече в полицейски и съдебни дела. Някои го разглеждат като „своеобразен началник на щаба“. Във византийската служебна йерархия това са и цивилни, и военни лица.

В ранносредновековна България титлата комитъ носят високопоставени лица. Това са служители от провинциалната администрация, управители на области, наречени *комитати* – основни единици в устройството на държавата през IX в. В България *комитите* са съчетавали военни и административни функции. Имали са пълна власт върху поверената им територия. Титлата със сигурност е част от българската административна система от 837 г. до втората половина на X в. В изследването си „Владелец и администрация в ранносредновековна България“ Т. Славова не отбелязва други (синонимни) лексеми, назоваващи тази висока длъжност. Думата отсъства от познатите лексикографски справочници. Известна е единствено по исторически извори (Славова/Slavova 2010: 153–158).

На много места в *Римския патерик* се разказва за провиденческите способности на св. Бенедикт. В книга II, глава 14. е поместен разказ *За лицемерието на цар Тотила, което светецът изобличил*⁵. Готският цар Тотила решил да изпита дали наистина св. Бенедикт притежава пророчески дар. Пременил своя мечоносец Риго в царските си дрехи и ботуши и го изпратил при св. Бенедикт, придружен от много стражи и трима *комити*, споменати по име – Вултерик, Рудерик, Блидин. Мнимият цар бил ограден от множество воини и князе. Тотила искал да се подиграе със све-

теца, като го накара да приеме с царски почести човек от свитата му. Измамата била разкрита, а участниците в нея и самият цар – посрамени (Приложение 1⁶).

Начинът на именуване на позицията, която заема Риго в двора на Тотила, поставя въпроси. В латинския текст той е *spatharius Riggo*, в гръцкия вариант – (τῶν α τοῦ) *σπαθαρίων Ρίγγωνα*. В старобългарския превод длъжността *спатарий* е предадена с прабългарската заемка *чиготъ*. Изследователите потвърждават твърде високата позиция, която тази титла заема в йерархията на Първото българско царство. Тази висока позиция съответства на ранга на византийските *спатарии* (Билиарски/Bilyarski 2008; Славова/Slavova 2010: 112–117; Мирчева/Mircheva 2019: 127–128). В среднобългарския превод на *Римския патерик* обаче Риго е наречен *слуга*. Това е твърде голямо разминаване между прототип и превод, но трябва да се признае, че по този начин замислената подигравка със св. Бенедикт придобива гротескни измерения. Може да се предположи, че начинът на превод се дължи на снижаването престижа на званието през по-късните векове. То остава само военно, а може би и малко познато. Вероятно прозрачната етимология на *спатарий* и изходното *σπάθη* ‘меч’ водят преводача от XIV в. до извода, че Риго е слуга на готския цар Тотила. В свитата на мнимия цар, който трябва да заблуди св. Бенедикт и да докаже, че той няма пророчески способности, са включени (според латинския и гръцкия текст) трима високопоставени *комити*. Готските имена на Вултерик, Рудерик и Блидин видимо са представлявали трудност за преводачи и преписвачи, а е твърде вероятно промените в тяхното предаване да са настъпили при трансмисията на текста. В гръцкия текст те са максимално близки, като е „пострадало“ само името на Вултерик – Βούλ, Ρουδερίκον καὶ Βλίδην. Старобългарският преводач (или може би преписвачът на Pogr 909⁷), според разчитането, което прави Кр. Диди, ги изписва като *взървдѣрикъ* и *видинъ*. В бележка под линия изследователят отбелязва, че това е контаминация от първите две имена – *взлъ* и *рвдѣрикъ* (Дидди/Diddi 2001: 149, бел. 22). Среднобългарският превод пропуска имената на тримата *комити* на Тотила. По-интересен е начинът, по който различните текстове отбелязват титлите на трите високопоставени особи. В латински и в гръцки те са *комити*. По същия начин – *комити* – те са наречени и в среднобългарския превод. Може да се каже, че на фона на пълната липса на данни за употребата на тази лексема в писмени паметници повторният превод на *Римския патерик* от XIV в. добавя още една нова дума към словното богатство на старата българска книжнина.

Старобългарският превод, при това в двете си версии – в съкратената А 1 и в пълната А 2 – назовава *комитите* *врѣгачии*. Лексемата е непозната за лексикографските справочници. Това отбелязват малцината изследова-

тели на лексиката на *Римския патерик* (Тихова/Tichova 1987б; Борисов/BorisoV 2014). М. Тихова отбелязва, че в *врѣгачни* коренът е от славянски произход, а суфиксът – прабългарски. Най-вероятно означава ‘пазител, охрана на владетел’ (Тихова/Tihova 1987б: 301). П. Борисов се присъединява към този извод.

Врѣгачни е дериват на глагола *врѣци*. Всъщност тази заглавна дума е позната от по-старите лексикографски справочници като тези на Миклошич и Срезневски (Миклошич/Miklosich: 47; Срезневский/Sreznevskii 1: 186–187). На практика всички отразени в речниците употреби обаче са с отрицание – *неврѣци*, *неврѣженьє*, *неврѣгомъ*, с основно значение ‘оставям без внимание, нехая, пренебрегвам’ (СтбР/StBR 1: 976–947; SJS⁸). По тази причина съвременните речници приемат за представителна отрицателната форма на глагола и неговите производни. Ето че съществителното *врѣгачни* доказва реалното съществуване и на положителната форма на глагола.

Какво е значението на тази лексема?

По-горе споменах мнението на М. Тихова по този въпрос, която смята, че *врѣгачни* полага грижи за владетеля, осигурявайки неговата охрана. Вглеждайки се по-внимателно в разказа за замисъла на цар Тотила, съм на мнение, че трябва да се изходи от латинския и гръцкия текст, където е използвана титлата *comes* / *κόμης*. Струва ми се, че замисълът на Тотила предполага само неговата собствена подмяна, а цялата свита е била съставена от действителни царедворци. Не мисля, че тримата *врѣгачни*, удостоени да бъдат споменати с имената си, са могли да бъдат охранители на владетеля. Те са поставени на първо място при изброяване състава на голямата свита, придружаваща мнимия крал. Далеч след тях са многото воители и князе. По мое мнение при предаването на реалия, каквато е титлата *comes* / *κόμης*, е логично да се предположи предаването ѝ по максимално адекватен начин. Тук искам да обърна внимание, че *чиготъ* в многобройни преводни текстове превежда единствено и само *спатарий*, какъвто е случаят и с анализираната по-горе употреба от същия разказ в *Римския патерик*.

Можем да приемем, че пред нас е един случай, в който гръко-римското *κόμης* е намерило опит за превод с прикрепянето на прабългарски суфикс -*чии* към корена на глагола *врѣци*, чието значение (в противоположност на това на *неврѣци*) е ‘полагам грижи, отговарям за нещо’, което във висока степен съответства на пълния контрол на *комитите* над поверената им област. Опитът за превод видимо не се е наложил в книжовната практика и поне засега изглежда като изолирано явление.

2. Още едно наименование на една професията *тепавичар*

Бъльчии

Често в беседите си св. Григорий Велики разказва за пророческия дар на свети мъже. Сред тях е Констанций, епископ Аквински, за когото се говори в глава 18. на Книга III от *Диалозите*⁹. Епископът можел да предрича бъдещето. На смъртния си одър той бил оплакван от гражданите на града, които страдали, че техният духовен пастир ги изоставя, и се питали кой ще го замени на престола. Умиращият с болка изрекъл: „след мен Ваш епископ ще бъде коняр?/мулетар?, а след това ще го замени тепавичар“. И наистина след кончината му на епископския престол се възкачил дякон Андрей, който преди това бил коняр?/мулетар?, а след неговата смърт епископ станал Йовин, който някога бил тепавичар. По време на неговото епископство град Аквино бил нападат от чума и по-късно превзет от варварите (лангобардите).

Професиите на предсказаните от Констанций бъдещи епископи са споменати на два пъти в разказа в четирите сравнявани текста (латинския, гръцкия, старо- и среднобългарския превод) (Приложение 2). В латинския текст първият е наречен *mulio* ‘мулетар’. Гръцкото съответствие в превода е *σταυλάρης*, което в патристичния речник на Лампе също е тълкувано като ‘мулетар’. При това за отбелязване е, че речниковата статия съдържа само една посочка и това е точно нашият пример от глава 8. на Книга III на *Римския патерик* (Lampe: 1251). При представянето на първия от недостойните, които ще се качат на епископския престол, и старобългарският, и среднобългарският превод оставят гръцкото *σταυλάρης* без превод. Заемка *ставларь* не е отбелязана в лексикографските справочници.

Малко по-надолу, когато бившият мулетар (в латинския и гръцкия текст) дякон Андрей вече е епископ, неговото предишно занимание е представено по-подробно по описателен начин. Преди да бъде ръкоположен като дякон, той се е грижел за животни, които са извършвали превози. Смятам, че става дума за едно от най-впечатляващите постижения на Римската империя в транспорта – организираните товарни и пътнически превози, които по изградените римски пътища свързвали столицата с провинциите. Създадена била пощенска служба или *cursus publicus*. Първоначално куриери, назначавани от държавата, пренасяли по пътната мрежа информация и дипломатически инструкции за далечните краища на империята. За сравнително кратък период от време започнали да работят и пощенски коли за директна връзка с провинциите. Бързите товарни коли били теглени от 8 коня през лятото и 10 през зимата (Циров/Tsirov 2004). Всичко това е изисквало създаването на специални места за отглеждането и осигуряването на теглитна сила. Защо латинският и гръцкият текст казват, че дякон Андрей е бил мулетар, а по-долу (специално в гръцкия и произхождащите от него старо- и среднобългарски преводи) се говори, че той се е грижел за коне, ми е трудно да преценя. Ето съответните места в четирите сравня-

вани текста: латински текст – (Andreas diaconus illius), qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum. Този пасаж гръцкият текст предава като τῶν στρατιωτικῶν βερέδων τοὺς σταύλους τῶν ἵππων ἐφύλασσε. Старобългарският преводач превежда като воевода вередонескъ. Грады же коньскыа стрѣжаше оставя непреведено βέρεδον „пощенски кон“. В превода от XIV в. намираме воиньскыи чинѡ стал конемь стрѣжаше.

Вторият, отново недостоеен според Констанций, епископ на Аквино, преди да се посвети на Църквата, също имал обикновена и съвсем далечна от духовното поприще професия. Бил избелвач на дрехи, а според мен точно би било да се каже *тепавичар*. В латинския текст на *Диалозите* той е наречен fullo, а в гръцкия превод – κναφεύς. Думата е оставена без превод при първото си споменаване в старобългарския превод и при двата случая, в които е употребена в среднобългарския превод. В изписването ѝ се наблюдава известно колебание. В първия български превод тя е във вид кнафеи, а в превода от XIV в. един път е изписана като кнафеи, а при второто споменаване – като гнафеи. Последното написание, което следва точно гръцкия образец, кореспондира с един хапакс от така наречените кла-

сически старобългарски паметници. Това е пример от евангелския разказ на апостол Марк за Преображение Господне в две от старобългарските тетраевангелия¹⁰ – Мариинското и Зографското: ꙗ възша ризы его льшташта са вѣлы. сѣло вѣко снѣгъ. вѣвхъ не можаше гнафеи на земли тако оубѣлити Мк 9.3 3 (СтбР/StbR 1: 348). Заемката е извънредно рядка в старата славянска книжнина. От съществуващите лексикографски справочници единствено Речникът на Чешката академия добавя прилагателното гнафевъ, употребено в два от най-древните паремийника – Григоровичевия и Захариинския в Книга на пророк Исаия: изъди въ срѣтении ахазово ... къ кѣпѣли нѣши вѣго пѣти. села (а)гнафевва в Григоровичевия и гнафевва в Захариинския¹¹. Гръцката заемка явно твърде скоро е била заменена с домашна дума и в евангелските и паремийните текстове системно откриваме вѣлильникъ, вѣлильничъ¹². Лексикографските справочници отбелязват множество деривати на глагола вѣлити: вѣлильникъ, вѣлильницъ, вѣлильнъ, вѣловати (Миклошич/Miklosich: 53); вѣлильникъ-вѣлильникъ, вѣлильнъ (Срезневский/Sreznevskii 1: 217); вѣлильникъ, вѣлильница, вѣлильнъ и мн. др. (СРЯ/SRYa 1: 132–134). Сред всички тях обаче не е отбелязана една лексема, която предлага старобългарският превод на *Римския патерик* – вѣльчии. Подобно на вѣгачии, която разгледахме в предходното изложение, и тук имаме опит за създаване на хибридно образуване от славянски ко-

рен и прабългарска по произход наставка. По всичко изглежда, че суфиксът -чии е бил много продуктивен и в началния етап от създаването на старобългарския книжовен език е бил използван активно от преславските книжовници в опитите им за ограничаване на чуждите заемки и намиране на адекватни техни заместители.

Два предмета от бита, които използваме и до днес

3. го̀уберъ

В Книга II, глава 11. на *Римския патерик* се разказва *За послушника, премазан от паднала стена и върнат към живот с молитвата на св. Бенедикт*¹³. Монаси в манастира на св. Бенедикт издигали стена. При светеца се явил дяволът и му внушавал да отиде при строежа. Бенедикт отишъл при монасите, но докато ги предупреждавал да внимават, дяволът срутил строящата се стена и камъните притиснали един млад послушник. Светецът наредил да пренесат момчето при него в килията. Послушникът бил толкова силно наранен, че не могли да го носят на ръце, а го положили на покривало, с което го пренесли. Бенедикт се помолил горещо и послушникът се надигнал жив и здрав от постелята.

Старобългарският превод на този кратък разказ предлага една извънредно интересна лексема, използвана от старобългарските преводачи – го̀уберъ. Сравнението на латинския, гръцкия текст, както и на старо- и среднобългарския превод (Приложение 3), показват следната картина по отношение на това как е наречено покривалото/постилката, с помощта на която монасите пренесли пострадалия послушник. В латински тя е наречена *sagum* ‘къс военен или пътнически плащ; пастирски ямурлук’. Идентичното гръцко *σάγος, σαγίον* означава приблизително същото – ‘пелерина, груб плащ, наметка, одеяло’. Среднобългарският превод от XIV в. използва *покръвъ*. На този фон се откроява една лексема, характерна и днес за бита на българина, която е била употребявана от нашите предци през далечния X в. – го̀уберъ ‘дебела вълнена завивка или постилка с дълги влакна’ (РБЕ/РВЕ¹⁴). Етимолозите са търсили нейния произход в много различни посоки. Българският етимологичен речник посочва като паралелни: в сръбски и хърватски *губер*; в руски *ковер, коврик*; в чешки *kobréc*; в полски *kobierzec, kobielec*, и обобщава някои от опитите за етимологизиране. М. Фасмер търси обяснението на различаващите се паралели в чуждия произход на лексемата и посочва като вероятен източник прабългарско-чувашката *kavəg от *kebir. За Мейе *губер* е заета от унгарски (извежда от *guba* ‘влакнеста наметка’). За Махек думата има североиталийски произход (< соорегіге). Ст. Младенов свързва *губер* с глагола *гуня* (двете думи имали общ индоевропейски корен) (БЕР/BER 1: 291). Според мен най-убедително е становището на М. Фасмер, а наличието на го̀уберъ в преслав-

ския превод на *Римския патерик*, който се отличава с подчертано големия процент на прабългарска лексика, е в полза на тази хипотезата.

Старобългарският превод на *Римския патерик* е уникално свидетелство за присъствието на един предмет от днешния бит и неговото название в непроменен вид в бита на българите преди 10 столетия.

4. Дълзва, Дълзва

Чудесата на св. Бенедикт, за които разказва *Римският патерик*, често са свързани с обикновени ежедневни проблеми, които светецът преодолява със силата на молитвата си. В Книга II, глава 29. разказва за едно такова чудо *За празната делва, напълнена с масло*¹⁵. Всъщност разказът започва в предходната 28. Глава¹⁶. В Кампания настъпил голям глад и запасите на манастира свършили. Останало едно стъклено шише с масло. Дошъл един просител и поискал малко, а Бенедикт разпоредил да му дадат. Послушникът, който трябвало да направи това, се уплашил, че за братята няма да остане нищо,¹⁷ и не изпълнил нареждането. Когато Бенедикт разбрал, се разгневил и хвърлил шишето на камъните, а то по чудесен начин останало цяло. После в присъствието на братята светецът се отдал на молитва. В килията имало делва и тя започнала да се изпълва с масло. Когато най-накрая започнала да прелива, св. Бенедикт прекъснал молитвата си, а маслото престанало да се надига в съда. Всички се удивили на силата на молитвата и на вярата, а послушникът се засрашил от постъпката си.

Тази проста битова случка, облечена в чудотворната намеса на почитания светец, е причина в старобългарския и в среднобългарския превод на *Римския патерик* да се срещнем с една добре позната лексема от българския бит – *делва* (Приложение 4). Този път старо- и среднобългарският превод са единодушни. И двата превеждат гръцките *πίθος* и *πιθάριον* с *делва*. Лексемата не е непозната, но употребата ѝ е твърде ограничена. От съществуващите лексикографски справочници *делва* се среща при Миклошич. При него има извлечени доста заглавки, като част от тях по мое мнение не са оправдани: (при *делзва* са посочени като съответствия *κάδος* и *dolium*; кой знае по какви причини има отделна заглавка *делзви*; отбелязан е деминутивът *делзвица*; регистриран е и композитът *делзводъвла* за занаятието *грънчар*; отново по неясни причини е изведена като самостоятелна още една заглавна дума – *делзвь* *πίθος*). Като изворов материал е посочен преводът на 16-те слова на Григорий Богослов от XIV в. и споменаването на Диоген, който *въ делзви живяше* (Миклошич/Miklosich: 158). И. Срезневски извежда представителната форма на съществителното според данните от писмените паметници за косвените падежи, които показват принадлежността на лексемата към ограничения по брой склонителен тип на съществителни от ж.р. по *й*-основи – *дълзи дълзи, -звѣ*, посочва примера от

Григорий Богослов, цитиран от Миклошич, и добавя към това преславския превод на словата на Ефрем Сирий – дълъви вина. Сред малкото посочени примери за употребата на *делва* в старата книжнина е още един – Житието на св. Власий от февруарския чети-миней (МДА 91.1 от XV в.¹⁸) – повелѣно бы братоу да измыеть дълви ... и напрасно нѣкако възвали са въ дъльв и оугрѣзъ (Срезневский/Sreznevskii 1: 767). Според последните изследвания на старобългарски език е бил преведен на практика недовършен житиен текст, чийто византийски прототип не е съхранен. По-късният пълен византийски текст е от X в., т.е. разширеният вариант, е достатъчно древен, като се има предвид датата на кончината на преподобния Власий Аморийски – началото на X в. (18 февр. 910/911/912 г.). От което пък може да се направи заключение, че недовършената първоначална версия от старобългарския февруарски чети-миней е преведена твърде скоро след възникването му, а преводът е обвързан с преславски книжовен център (Мирчева/Mircheva 2018). За останалите лексикографски справочници *делва* е непозната дума. За останалите славянски езици думата също е непозната. Българският етимологичен речник обобщава опитите за намиране на нейния произход. Липсата на славянски успоредици е тласвала изследователите в различни посоки. Приведените хипотези свидетелстват за това: „навярно сродно с ирландското *delb* ‘форма’, старокимрийски *delu*, новокимрийски *delw* ‘образ, фигура’, още с лат. *dolium* ‘бъчва, кюп’; заета (?) в тур. диал. *delv*“ (БЕР/BER 1: 336). На фона на тясно обвързаната със свързаните с Преслав преводи, в които откриваме *делва*, съм склонна да приема за релевантна цитираната в БЕР хипотеза на Ем. Боев, че думата е с прабългарски произход и е с алтайско потекло. Боев привежда персийското *dālv* ‘ведро’ (Боев/Боев 1965). Всеки от двата превода на *Римския патерик* добавя по 5 употреби на *делва*. Този път без разночетения и колебания. Явно този предмет от бита на българите трайно и безалтернативно е приел за свое наименование една прабългарска по произход лексема, която е добре позната и на днешните поколения носители на езика. Наличието ѝ едновременно в ранносредновековни български преводи и в турски език, разбира се, отхвърля теза за турско влияние в съвременния български език, но дали в турски това е заемка, вероятно подлежи на проучвания. Напълно вероятно ми се струва проникването да е станало по независими един от друг и в пространствен, и във времеви смисъл пътища.

Двата превода на *Диалозите* на папа Григорий Велики са все още непроучен напълно извор на знания. Освен за текстологията, лексикологията, теорията и критиката на превода този текст е неопенимо богатство и в друг аспект. Търсенето на адекватен превод на чисто битови сюжети, а не на сложни богословски теми дава възможност, макар и индиректно и пречупено в конкретния случай през живота на североиталийското монашество, да надникнем в бита и на средновековния българин. Трябва да се приз-

нае, че по-задълбоченият поглед се натъква на много интересен и на много по-значителен от традиционната ни представа в количествено отношение прабългарски пласт лексика. Явно много по-многобройни са били и опитите за създаване и на славяно-прабългарски хибриди. Смятам, че изследванията в тази посока трябва да продължат.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Смятам, че предположението, че преводът на *Диалозите* на папа Григорий е осъществен в Моравия, е надживян в палеославистиката – особено след изданието на Кр. Диди (Дидди/Didi 2001).

² За старобългарския превод използвам изданието на Дидди (Дидди/Didi 2001). Среднобългарският превод, достъпен на страницата на платформата Encyclopaedia Slavica sanctorum, е подготвен от П. Петков по ръкопис от XIV в. – Q.I.275 от РПБ, Санкт-Петербург. <http://eslavsanct.net/index.php?lang=bg>.

³ <http://patristica.net/latina/>

⁴ <http://patristica.net/latina/>

⁵ http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/grigor_dvoeslov/index.html

⁶ В приложенията към статията представям само тези откъси от текста, в които се срещат избраните за изследване лексеми.

⁷ Rog 909 – ръкопис от сбирката на М. П. Погодин, РНБ, Санкт Петербург. Този текст е избран за основен в изданието на Кр. Диди (Дидди/Didi 2001).

⁸ Специфичният начин на издаване на Речника на Чешката академия на свезки и свързаната с това пагинация не позволяват посочване на цитираната страница.

⁹ http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/grigor_dvoeslov/index.html

¹⁰ В апракосите този евангелски откъс не е включен.

¹¹ И двете изписвания са некоректни.

¹² За сравнение привеждам цитираните текстове по църковнославянската Библия: и рѣзѣ егѡ быша блещѡца са бѣлы зѣлѡ яко снѣгѡ, ѡцѣхѡ не можеть бѣлиликъ оубѣлити на земли (Марк 9: 3); и рече гдѣ ко исѡи: изыди во срѣтеніе ахазѡ ты и вставыи са ѡсѡвѡ сынѡ твои, къ кѡпѣли горнагѡ пѣти села бѣлиликѡ (Исаия 7: 3) <http://www.sveta-nedelia.org/index.php/biblioteka/27-bibliya/bibliya-na-tzarkovnoslavyanski-ezik/231-bibliya-na-tzarkovnoslavyanski-ezik>

¹³ http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/grigor_dvoeslov/index.html

¹⁴ <https://ibl.bas.bg/rbe/>

¹⁵ Навсякъде в текста под „масло“ се разбира „дървено масло, зехтин“.

¹⁶ http://www.biblioteka3.ru/biblioteka/grigor_dvoeslov/index.html

¹⁷ За монасите маслото служело преди всичко за поддържане на кандилата.

¹⁸ МДА – Колекция на Московската духовна академия НИОР, РГБ, ф. 173.I.

ЛИТЕРАТУРА

БЕР 1: *Български етимологичен речник*. Том 1, 1971–. София, Издателство на БАН. 2017. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ (фототипно издание) <<https://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/elektronna-biblioteka/>>.

- Биярски 2008: *Биярски, И.* Примери за ранно влияние на Империята върху формирането на българката публичноправна терминология: воевода, чигот, чванчий. – *Исторически преглед*, № 5–6, с. 16–27.
- Боев 1965: *Боев, Ем.* За тюркоезичното тюркско влияние в българския език – още няколко прабългарски думи. – *Български език*, № 1, с. 2–17.
- Борисов 2013: *Борисов, П.* Мотивирани съществителни имена със значение на лица в първите две книги на ранния старобългарски превод на Римския патерик. – *Palaeobulgarica*, № 2, с. 79–96.
- Борисов 2014: *Борисов, П.* Лексиката на старобългарския превод на Диалозите на Григорий Велики (първа и втора книга) в съпоставка с лексиката на славянския превод на неговите Беседи върху Евангелието. Автореферат за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. СУ „Св. Климент Охридски. <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/22129/browse?gpp=20&sort_by=1&type=title&offset=40&etal=-1&order=ASC>.
- Борисов 2016: *Борисов, П.* Мотивирани съществителни с абстрактно значение в първите две книги на ранния превод на Римския патерик. – *Palaeobulgarica*, № 3, с. 103–119.
- Дидди 2001: *Дидди, Кр.* Патерик Римский. Диалози Григория Великого в древнеславянском переводе. Москва, Индрик.
- Мирчева 2018: *Мирчева, Е.* Ценните сведения за българската история в житието на един малко познат светец в българската книжнина. – *Български език*, № 4, с. 73–91.
- Мирчева 2019: *Мирчева, Е.* Към въпроса за прабългарската военна титулатура. – В: *Доклади от Международната годишна научна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*, 2019. София, Издателство на БАН „Марин Дринов“, с. 122–131.
- РБЕ: *Речник на българския език*. <<https://ibl.bas.bg/rbe/>>.
- Славова 2010: *Славова, Т.* Владетел и администрация в ранносредновековна България. Филологически аспекти. София, ПАМ Пъблишинг къмпани.
- Срезневский: *Срезневский, И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. 1, 1893; Т. 2, 1902; Т. 3, 1912. Санкт Петербург, Типография Императорской академии наук. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- СРЯ: *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1975–. Москва, „Наука“. <<http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=xi-xvii>>.
- СтБР: *Старобългарски речник*. Т. 1, 1999; Т. 2, 2009. София, „Валентин Траянов“.
- Тихова 1996: *Тихова, М.* Християнска и владетелска лексика в Римския патерик. – В: *Бог и цар в българската история*. Пловдив, с. 45–52.
- Тихова 1987а: *Тихова, М.* Замяна на прабългарските думи в Римския патерик. – *Годишник на СУ. Център за славяно-византийски проучвания „Акад. Ив. Дуйчев“*, Т. 1, с. 259–311.

- Тихова 1987б: *Тихова, М.* Проблеми на текста на Римския патерик. – *Die slavischen Sprachen*, 12, с. 145–159.
- Циров 2004: *Циров, Й.* Транспортната мрежа на Римската империя и геополитическото ѝ значение. – *Геополитика*, № 2. <<https://geopolitica.eu/spisaniye-geopolitika/159-2004/broi2-2004/564-transportnata-mrezha-na-rimskata-imperiya-i-geopoliticheskoto-i-znachenie>>.
- Bury 1911: *Bury, J. B.* The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of The Kletorologion of Philotheos. London: Oxford University Press. <<https://archive.org/details/imperialadministrat00buryrich/page/n8/mode/1up>>.
- Diddi 2000: *Diddi, C.* Dialogi di Gregorio Magno della versione atico-slava. *Salerno*, Europa Orientalis.
- Lampe 1961: *Lampe, G. W. H.* A Patristic Greek Lexicon. Oxford, Clarendon Press. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- Miklosich: *Miklosich, F.* Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, 1862–1865. Vindobonae: Guilelmus Braumueller. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- Reinhart 2009: *Reinhart, J.* Wieviele Übersetzer hatte das altkirchenslawische Römische Paterikon. –In: *Text – Sprache – Grammatik. Slavisches Schrifttum der Vormoderne: Festschrift für Ehard Weiher*. München – Berlin, pp. 169–184.
- SJS: *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.

REFERENCES

- BER: *Balgarski etimologičen rečnik*, 1971– . Sofia, Izdatelstvo na BAN. 2017. Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“ (fototipno izdanie). <<https://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/elektronna-biblioteka/>>.
- Bilyarski 2008: *Bilyarski, I.* Primeri za ranno vliyanie na Imperiyata varhu formiraneto na balgarkata publichnopravna terminologiya: voevoda, chigot, chvanchiy. – *Istoričeski pregled*, № 5–6, s. 16–27.
- Boev 1965: *Boev, E.* Za tyurkoezichnoto tyurksko vliyanie v balgarskiya ezik – oshte nyakolko prabalgarski dumi. – *Balgarski ezik*, № 1, s. 2–17.
- Borisov 2013: *Borisov, P.* Motivirani sashtestvitelni imena sas znachenie na litsa v parvite dve knigi na ranniya starobalgarski prevod na Rimskia paterik. – *Palaeobulgarica*, № 2, s. 79–96.
- Borisov 2014: *Borisov, P.* Leksikata na starobalgarskiya prevod na Dialozite na Grigoriy Veliki (parva i vtora kniga) v sapostavka s leksikata na slavyanskiya prevod na negovite Besedi varhu Evangelieto. Avtoreferat za prisazhdane na obrazovatelната i nauchna stepen „doktor“. SU „Sv. Kliment Ohridski“. <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/22129/browse?rpp=20&sort_by=1&type=title&offset=40&etal=-1&order=ASC>.
- Borisov 2016: *Borisov, P.* Motivirani sashtestvitelni s abstraktno znachenie v parvite dve knigi na ranniya prevod na Rimskiya paterik. – *Palaeobulgarica*, № 3, s. 103–119.

- Bury 1911: *Bury, J. B.* The Imperial Administrative System in the Ninth Century with a Revised Text of The Kletorologion of Philotheos, 1911. London, Oxford University Press. <<https://archive.org/details/imperialadministrat00buryrich/page/n8/mode/1up>>.
- Diddi 2000: *Diddi, C.* Dialogi di Gregorio Magno della versione atico-slava. Salerno: Europa Orientalis.
- Diddi 2001: *Diddi, C.* Paterik Rimskii. Dialogi Grigoria Velikogo v drevneslavyanском переводе. Moskva, Indrik.
- Lampe 1961: *Lampe, G. W. H.* A Patristic Greek Lexicon. Oxford, Clarendon Press. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- Miklosich: *Miklosich, F.* Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, 1862–1865. Vindobonae: Guilelmus Braumueller. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- Mircheva 2018: *Mircheva, E.* Tsennite svedeniya za balgarskata istoriya v zhitiето na edin malko poznat svetets v balgarskata knizhnina. – *Balgarski ezik*, № 4, s. 73–91.
- Mircheva 2019: *Mircheva, E.* Kam vaprosa za prabalgarskata voenna titulatura. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna nauchna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*. Sofia, Izdatelstvo na BAN „Marin Drinov“, s. 122–131.
- RBE: *Rechnik na balgarskia ezik*. <<https://ibl.bas.bg/rbe/>>.
- Reinhart 2009: *Reinhart, J.* Wieviele Übeztzer hatte das altkirchenslawische Römische Paterikon. – In: *Text – Sprache – Grammatik. Slavisches Schrifttum der Vormoderne: Festschrift für Echarid Weiher*. München – Berlin, pp. 169–184.
- SJS: *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- Slavova 2010: *Slavova, T.* Vladetel i administratsiya v rannosednovekovna Bulgaria. Filologicheski aspekti. Sofia, PAM Publishing kampani.
- Sreznevskii: *Sreznevskii, I. I.* Materialy dlia slovaria drevnerusskogo iazyka po pis'mennym pamiatnikam. T. 1, 1893; T. 2, 1902; T. 3, 1912. Sankt Peterburg, Tipografiia Imperatorskoi akademii nauk. <<http://byzantinorossica.org.ru/>>.
- SRJa: *Slovar' russkogo iazyka XI–XVII vv.*, 1975–. Moskva, „Nauka“. <<http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=xi-xvii>>.
- StbR: *Starobalgarski rechnik*. T. 1, 1999; T. 2, 2009. Sofia, „Valentin Trayanov“.
- Tihova 1996: *Tihova, M.* Hristiyanska i vladetelska leksika v Rimskiya paterik. – In: *Bog i tsar v balgarskata istoriya*. Plovdiv, s. 45–52.
- Tihova 1987a: *Tihova, M.* Zamyana na prabalgarskite dumi v Rimskiya paterik. – In: *Godishnik na SU. Tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvaniya „Akad. Iv. Duychev“*, Vol. 1, s. 259–311.
- Tihova 1987b: *Tihova, M.* Problemi na teksta na Rimskiya paterik. – *Die slavischen Sprachen*, 12, pp. 145–159.
- Tsirov 2004: *Tsirov, Y.* Transportnata mrezha na Rimskata imperiya i geopoliticheskoto i znachenie. – *Geopolitika*, № 2. <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/159-2004/broi2-2004/564-transportnata-mrezha-na-rimskata-imperiya-i-geopoliticheskoto-i-znachenie>>.

Приложение 1

Pog 909 36v (Дидди 2001: 160)	Q.I.275 84r	PL 66: 159 (Дидди 2001:148)	PL 66: 160
се҃го иску҃сити дрѣзѣнсѣ ѣдиного же и нѣкогого своѣ чиготѣ. ригона г҃лема облече и вѣ своа ризы. и в сапогы обѣ. и семѣ вѣ има его. ити кѣ бѣжю члѣс повелѣ. ѣко иску҃шаа и. подавѣ емѣ врѣженосца множанша. и с ними же брѣгачиѣ посла еже естѣ вѣа рѣдерикѣ. и видинѣ. о деснѣю же его и ш швѣю множество кнѣзѣ	того иску҃сити дрѣзѣнѣ. и ѣдиного нѣкогого ѿ своих слоугѣ ригвнѣ г҃лемаго. вблѣче вѣ своѣ ризы и вѣ сапогы вбоув и томоу вѣ того има поити кѣ бию члѣкоу повелѣ, ѣко да иску҃шаѣ его. подавѣ емоу и копѣвносца многе. сѣ нимже и комиты посла. ѿ деснѣа же его и ѿ лѣвѣа множество кнѣа и воинѣ посла	Τοῦτον πειρᾶσαι ἐτόλησεν. Ἐνα δέ τινα τῶν α τοῦ σπαθαρίων, Ῥίγγωνα λεγόμενον, ἠμφίσσε τοῖς ἑαυτοῦ ἱματίος καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ὑπέδησεν, καὶ τοῦτον ἐκ τῶ ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματι πορευθῆναι πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον ἐκέλευσεν, ὡς δήθεν πειράζων α τῶ δορθόφορος πλείοντας. Σὺν α τοῖς δὲ καὶ κόμητας ἀπέστειλε, τουτέστι Βούλ, Ρουδερικὸν καὶ Βλίδην, ἐκ δεξιῶν τε α τοῦ, καὶ ἐξ ε ωνύμων πλήθη ἀρχόντων καὶ τρατιωτῶν πορευθῆναι προσέταξεν	Quidam vero ejus spatharius Riggo dicbatur, cui calceamenta praebuit, eumque indui vestibus regalibus fecit, quem quasi in persona sua perdere ad Dei hominem praecipit. In cujus obsequio tres qui sibi prae caeteris adhaerere cnsueverant, comites misit, scilicet, Vulteric, Ruderic et Blidin, ut ante servi. Dei oculos ipsum regem. Totilam esse simulantes, ejus lateribus obambulant; cui alia quoque obsequie atque stratharios praebuit

Приложение 2

Pog 909 58v (Дидди 2001: 237)	Q.I.275 119v	PL 77: 234 (Дидди 2001: 236)	PL 77: 233
рѣдающе же взпросиша и г҃лце. кого по тебѣ вѣче пастѣха имѣти	плачѣще же взпрашаахѣ его имѣти хоцѣмѣ. кѣ нимже прѣчьскымѣ	Κλαίοντες δὲ ἠρώτουν α τόν, λέγοντες· Τίνα μετᾶ σε, πάτερ, ποιμένα ἐσχηκεναι μέλλομεν Πρὸς ο ς	Eum flendo requis erunt, dicentes: Quem post te, Pater hubimus? Quibus ipse Pater per prophetiae spiritum

<p>χοΰμεμζ. к нимъ πρῆρῆςκымζ Δχομζ Ѡвѣца гла по константѣи ставларю. по ставларѣи кнафею. горе тебѣ граде ακουнесκζ... пастырныи прѣлз тоа цркве прѣлз анреа сего дѣаконз иже инога воевода вередонесκζ. грады же коньскыа стрѣ- жаше. иже бо сс- цаа жизни Ѡше- шов. вζ епѣскѣо степени новинз имѣни. иже в то градѣ бѣлчѣи бѣ</p>	<p>Δχομζ Ѡвѣца гла. по константѣи, ставларѣ. по ставлари, кнафеа. горе тебѣ граде ακѣине... пастырное попеченіе тоа цркве приатѣ андреа дѣакѣо его. иже нѣкогда воиньскымъ чино стаа конемъ стрѣжаше. и томъ же Ѡ настоѣщѣа жизни Ѡшешно на епѣскѣи степень вζστѣπи иже вζ своемъ грѣ гнафен бѣ</p>	<p>διὰ τοῦ τῆς προφητείας πνεύματος ἀπεκριθῆ, λέγων· Μετὰ Κωνσταντον σταυλάρην, μετὰ σταυλάρην κναφέα. Ο αἰ σοι, πόλις Ἀκυίνη... τὴν ποιμαντικὴν φροντίδα τῆς α τῆς ἐκκλησίας ἐδέξατο Ἀνδρίας ὁ τούτου διάκονος, στις ποτὲ τῶν στρατιωτικῶν βερέδων τοὺς σταύλους τῶν ἵππων ἐφύλασσε. Καὶ τούτου δὲ ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς ὑποχωρήσαντος, εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμὸν Ἰωβίνος κατάντησεν, στις ἐν τῇ πόλει κναφεὺς ὑπῆρχε</p>	<p>respondit, dicens: Post Constantium, mulionem; post mulionem, fullonem. O te, Aquine, et hoc habens... Quo defuncto, ejus Ecclesiae pastoralem suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum cursum servaverat equorum. Aigue hoc ex hac subducto, ad episcopatus ordinem Jovinus accersitus est, qui in eadem urbe fullo fuerat.</p>
---	--	--	---

Приложение 3

<p>Рог 909 35г (Дидди 2001: 143)</p>	<p>Q.I.275 81г–81v</p>	<p>PL 66: 155 (Дидди 2001: 142)</p>	<p>PL 66: 156</p>
<p>млрдныи же Ѡць повелѣ кз себѣ принести и. егоже рѣками вζати не могоша. ѣко падшєе са каменіе сз стѣны. не токмо его тѣло но и кости сзтроша. не могѣше же оубо сего роукама</p>	<p>млрнѣишии Ѡцз повелѣ сего кз себѣ привести. егоже рѣкама понести не возмогаша, зане падшєе каменіе не тзчѣа емоу тѣло нѣ и кости сзкроуши. немоцино оубо имѣше на</p>	<p>Ἄ ο δὲ συμπαθέτατος πατὴρ προσέταξε τοῦτον πρὸς ἑαυτὸν ἐνεχθῆναι, ντινα ταῖς χερσὶν ἄραι ο κ ἴσχυσαν, κατ' τι οἱ παπτωκότες λίθοι ἀπὸ τοῦ τοίχου ο μόνον α τοῦ τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστᾶ συνέτριψαν. Ἀδυνάτως ο ν</p>	<p>Tune idem Pater Benedictus dilaceratum puerum ad se deferri jubet. Quem portare non nisi in sago patierunt: quia collapse saxa parietis, non solum ejus membra, sed etiam ossa cootraverant. Praecepitque vir Dei statim eum in</p>

<p>ВЪЗВНГНГНТИ. ЛОУЧ- ШЕ ПОМЫСЛИША НА ГЪБЕЪ ВЪЗДЪЩИ ЕМЪ. И ТОКО КЪ ЧЮДО- НОСНОМЪ ВЕНЕДИКТЪ ВНЕСТИ</p>	<p>ρῆκς ἰακοже ρῆ σα ТОГО ВЪЗЪАТИ НЪЖНО ВЪМЪНИША КЪ ΠΟΚΡΟΒЪ ВЪΛΟЖИΤΙ ЕГО</p>	<p>ἔχοντες ταῖς χερσίν, ὡς εἰρητᾶται, τοῦτον ἄραι, ἀναγκαῖον ἡγήσαντο ἐν σαγίῳ ἀνακλῖναι α τόν,</p>	<p>cella sua psiathio quod vulgo matta vocatur</p>
---	--	---	--

Приложение 4

Рog 909 45v–46r (Дидди 2001: 185)	Q.I.275 98v	PL 66: 185 (Дидди 2001: 184)	PL 66: 186
<p>СЕБЕ ЧТНЫИ ѠЦЪ НА МАТВЪ ДАСТЬ. НА МЪСТЪ ЖЕ ТЪ. НА НЕМЖЕ СЪ БРАТІЕЮ НА МАТВЪ СТОАЩЕ ДЕЛВИ ТЦА БАШЕ. ΠΟΚΡΟΒΟМЪ ΠΟΚΡΟΒΕΝΑ. И ВНЕДА ЖЕ СЪТНИ ОЦЪ ТРЪПАШЕ НА МАТВЪ НАЧАТЬ ΟΥСТЕ ΠΟΚΡΟΒИ ТОА ДЕЛВИ НАДЫМАТИ СА ΜΑCΛΑ. ВЪCΚΥΠᾤΒΩCЮ ΜΝΟCΤΕῶ ΔΕΛΒИ. ΕΜΒЖЕ ΠΟΤΕΚCЮ И ВЕЗНЕСΟΥ СА ВЪЗΔΡΑCΤᾤCШΕΜC ΜΑCΛΟΥ. ЧРЕCЪ ΔΕΛΒᾤΒΟΝ ΟΥCΤῆ ΠΡᾤΒΛΙΒΑΤИ СА НАЧАТЬ ... ВИΔᾤΒΩCШЕ ВЪ ΕΔΙΝΟ ВΡΕΜΑ. ВЪ ΜΕΓΝΟΒΕΝῆИ WЧЕСИ ΒΥΒΩCЮ ᾤ ΒΑ</p>	<p>ЧТНЫШИ ѠЦЪ СЕБЕ НА МАТВѦ ДА. НА МѦСТѦ ЖЕ ѠНО CТΟΙΑШЕ ΔΕΛΒΑ ΠΟΚΡΥΒΑΛΟМ ΠΟΚΡΥΒΕΝΑ. ВЪНЕΓΔΑ ЖЕ ЧТНОМОУ ѠЦΟΥ ΠΟЖΔΑΒΩCЮ НА МАТВѦ, НАЧАТЬ ΠΟΚΡΥΒΑΛΟ ТОА ΔΕΛΒЫ ΠΟΔΒΙCΑΤИ CΑ. ΜΑCΛΟΥ ИCΠΛΩΝΙΒΩCЮ CΑ ВЪ ΔΕΛΒѦ, ΕΜΟΥЖЕ ΠΟΔΒΙΓᾤCЮC И ВЪЗВΥCΙΒΩCЮ, ΟΥΜΝΟЖᾤCШΕΕ CΑ ΜΑCΛΟ ᾤ ΟΥCΤΗΑ ΔΕΛΒЫ ΠΡᾤΒᾤ ... И ΠΑЧЕ ЖЕ ΒΙΔᾤΒΩCШЕ ВЪ ΕΔΙΝΟМ ЧΑCᾤ ΒΥΒΩCШΕ ᾤ ΒΑ ΠΡᾤΒΙΖΑCΙΝΟ</p>	<p>Ἐν δὲ τῷ τὸν ἅγιον πατέρα προσκαρτερεῖν ἐν τῇ προσευχῇ, ἥρξα τὸ πῶμα τοῦ α τοῦ πιθαρίου κουφίζεσθαι, τοῦ ἐλαίου πληθυνθέντος ἐν τῷ πίθῳ. Ο τινος κινηθέντος τε καί ὑψωθέντος, τὸ α ξηθεν ἔλαιον τὸ τοῦ πιθαρίου στόμα ὑπερβλύσαν ... καὶ μάλιστα ἰωρακότες τὴν ἐν μῆκαιροῦ ῥοπή γενομένην παρὰ θεοῦ ὑαλίνου σκεύους ὀλίγον πάνυ ἔλαιον ἔχοντος, πίθος ὑπερβλύσαντα ἐλαίου ἀπέδωκεν</p>	<p>Comque sanctus vir in oration persisteret, coepit operimentum eiusdem dolii oleo excrente sublevari. Quo commoto atque sublevato, oleum quod excreverat, ora dolii transiens, pavimentum loci in quo incubuerat inundabat ... Nec erat jam ut quisquam de ejus promissionibus dubitare posset, qui in uno eodemque momento pro vitreo vase pene vacuo plenum oleo dolium reddidisset</p>

превеляю посѣщенію. стъкланѣ бо съсочудѣ масла велики имощію. делви прѣзливающа са масла въздѣстѣ	посѣщеніе. радни стъклѣнаго съсѣда мало сѣло масла имаша, делвѣ прѣливающа са маслом въздѣ		
--	---	--	--

Благодарности

Авторът изказва благодарност за частичната подкрепа на Българската академия на науките по двустранно споразумение за безвъзмездни средства между Българската академия на науките и Румънската академия на науките.

✉ Проф. д-р Елка Мирчева

Секция за история на българския език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“

Българска академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Prof. Elka Mircheva, PhD

Department of History of Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

Публикувано: 30 юни 2020